

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 101.1+1.119+316:34+165.12

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.3.6>

Большакова Ольга Віталіївна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальної підготовки
Одеської державної академії технічного регулювання та якості
вул. Ковальська 13, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-6415-9964

**ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН
У ПЕРІОД ПЕРЕХІДНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ**

Основні атрибути трансформації правосвідомості, що, на наш погляд, є визначальними:

- *правове опосередкування й усвідомлення соціальних явищ, співвіднесення їх із необхідними і достатніми правовими вимогами, а також з уявленнями про політичну доцільність, суспільну необхідність правового регулювання роботи соціальних суб'єктів, із правовими оцінками людей і відносинами між індивідуальними й іншими акторами соціально-політичного процесу;*
- *взаємодія правосвідомості з іншими видами свідомості суспільства (це особливо актуально для політичної свідомості), а також питання про те, яким чином взаємодія подібного роду в кінцевому підсумку здійснюється в рамках соціально-політичного процесу;*
- *поступовий генезис демократичних інститутів;*
- *тісний взаємозв'язок між правом і правосвідомістю;*
- *взаємодія різних рівнів правосвідомості.*

На підставі результатів соціально-філософського аналізу трансформації правосвідомості в Україні ми дійшли висновків: по-перше, трансформація – це не просто конверсія, це якісно новий рівень у житті населення, вона відкриває нові великі можливості для соціального розвитку. Сама трансформація правосвідомості – це спрямована зміна правосвідомості на тлі об'єктивних сучасних умов життя. Це процес об'єктивних змін соціально-правової системи, який зачіпає всі правові види і який модифікується внаслідок впливу цілого комплексу чинників і тенденцій, що дозволить встановити факт трансформації. Інакше кажучи, трансформація правосвідомості – це об'єктивний процес, який відбувається в суспільстві через зміни самого середовища та взаємодії між суб'єктами правовідносин. Трансформація правосвідомості передбачає активізацію функціональної ролі правосвідомості в суспільстві, де законодавство є головним інструментом правосвідомості. Трансформація правосвідомості відбувається шляхом відходу від деструктивних правових тенденцій у суспільстві та поступового формування позитивної правосвідомості з усіма її атрибутами. Трансформаційні процеси в українському суспільстві спричинили інтенсивний розвиток юридичної науки, що сприятливо впливає на формування демократичної правосвідомості громадян шляхом підвищення рівня правової культури та грамотності.

Ключові слова: *правова свідомість, правова культура, правове життя, правовий ідеалізм, соціально-філософський аналіз, трансформація, трансформація правової свідомості.*

Відкритість владних структур для громадськості, здатність громадськості компетентно та свідомо контролювати діяльність владних структур, відігравати ключову роль в оновленні всіх сторін суспільного життя, а також усе більший вплив громадян на ухвалення владних рішень вимагає певного рівня правової свідомості та правової культури громадян і суспільства загалом.

Радикальні зміни правового буття значною мірою відобразилися на розумінні права, законності, правопорядку, прав і свобод людини та громадянина. У такій ситуації особливо зростає роль правосвідомості як важливого чинника стабілізації та розвитку українського суспільства на шляху до європейського майбутнього.

Можна констатувати той факт, що актуальність обраної теми зумовлена значущістю питань, пов'язаних із вивченням правової свідомості в суспільстві, оскільки формування правосвідомості тісно взаємопов'язане з питаннями подальшої трансформації українського суспільства на демократичних засадах.

У сучасному соціально-політичному процесі в умовах мінливої суспільної свідомості правосвідомість виявляється схильною до постійних трансформацій. Натепер дослідженню питань трансформації правосвідомості приділяється значна увага в науковій літературі, що вкотре підкреслює важливість вивчення окресленого феномену.

Зміст, структуру, функції правосвідомості на загальнотеоретичному рівні досліджували С.С. Алексєєв, О.О. Алексєєв, О.В. Зайчук, О.А. Лукашева, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, П.М. Рабінович, І.Ф. Рябко, О.Ф. Скакун, І.Є. Фарбер, М.В. Цвік та інші вчені-правознавці. Правосвідомості як категорії філософії права присвячені роботи С.С. Алексєєва, О.О. Бандури, В.А. Бачиніна, В.В. Головченка, О.Г. Данильяна, О.А. Івакіна, Ю.Ю. Каліновського, В.С. Ковальського, С.І. Максимова, Н.І. Неліпи, М.І. Неліпи й інших науковців.

водночас стан наукового осмислення правосвідомості як сфери українського суспільства, а також його рівень не відповідають вимогам сьогодення. Криза правосвідомості суспільства безпосередньо відбивається на правовому житті, призводить до знецінення права, нігілістичного ставлення до правових цінностей, можливостей влади тощо. Рівень суспільної довіри до національної правової системи досі залишається надзвичайно низьким. У разі звернення до таких інституцій, як поліція, суд, прокуратура, адвокатура, громадяни України не мають упевненості в позитивному вирішенні питань, а особливо у справедливості, обґрунтованості, доцільності та законності таких рішень. Окрім того, потрібні комплексний аналіз теоретичних положень процесу трансформації свідомості, подальше формування авторського визначення трансформації правосвідомості.

Метою наукового дослідження є соціально-філософський аналіз трансформації правової свідомості в сучасному українському суспільстві. Виходячи з поставленої мети, перед нами стоять такі завдання: по-перше, визначити поняття «трансформація правосвідомості»; по-друге, з'ясувати специфічні ознаки трансформації свідомості в сучасному українському суспільстві; по-третє, виокремити особливості трансформації свідомості в сучасному українському суспільстві.

Для реалізації поставлених завдань були використані такі загальні та спеціальні методи наукового дослідження, як діалектичний метод, метод аналізу та синтезу, порівняльний, історичний та логічний методи.

Правосвідомість як юридична категорія в перехідному періоді потребує підвищеної уваги з боку представників сучасної правової доктрини. Окрім того, пошук раціональності у процесі вироблення єдності думки щодо поняття правосвідомості й обґрунтування дефініції «трансформація правосвідомості» вимагає системного погляду на їхню сутність і зміст. На думку Д.І. Дубровського, правосвідомість схильна до постійних трансформацій. Вона залежить і від зміни суспільних відносин, і від завдань і цілей держави на кожному етапі її розвитку [1, с. 196]. І.Є. Фарбер зазначав, що правосвідомість визначається суспільним буттям: нове суспільне буття породжує і нову правосвідомість [8, с. 28]. Однак варто зазначити, що трансформації, які властиві правосвідомості, сприяють розвитку суспільних відносин і держави загалом не завжди в одному напрямі.

Загальновідомо, що специфічною формою свідомості є правова свідомість (правосвідомість) – система відбиття правової реальності в поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей про право, його місце та роль щодо забезпечення свободи особи й інших загальнолюдських цінностей.

Правосвідомість – явище ідеальне, що безпосередньо не спостерігається. Вона є сферою свідомості, що відображає правову реальність у формі юридичних знань і оціночних понять стосовно права і практики його реалізації, соціально-правових настанов і ціннісних орієнтацій, що регулюють поведінку (діяльність) людей в юридично значущих ситуаціях. На наш погляд, правова свідомість формує сукупність відображень правової реальності. Так, вона може відображати аспекти правової реальності будь-якої країни, виявляти зв'язки і взаємодію конкретних елементів у вигляді правових явищ. Правове життя являє собою систему різноманітних видів і форм діяльності, поведінки людей, їхніх колективів у правовій сфері, спрямованих на забезпечення умов і засобів існування, реалізацію приватних і публічних, індивідуальних і групових інтересів, утвердження цінностей, відповідних цим інтересам. Варто зазначити, що правове життя – це сукупність саме всіх форм юридичного буття суспільства, а не уявлень про нього.

Варто підкреслити, що трансформаційні процеси особливо стосуються суперечностей правової свідомості, які найчастіше виражаються в невідповідності між консервативним характером цінностей правової свідомості та динамікою соціальних змін.

Трансформація передбачає так званий перехід з одного стану в якісно інший, цей шлях супроводжується принципово новими поглядами й ідеями, які поступово включаються в систему поглядів. Про це ж свідчать визначення, наведені у словнику: трансформація – «перетворення» [3, с. 432]; у перекладі з лат. *transformatio* також означає «перетворення» [7].

Зазначимо, що поняття трансформації правосвідомості є багатоаспектним, передбачувані зміни стосуються як системи ідей і поглядів, духовної складової частини, так і концепцій, теорій, настроїв, що виникають стосовно правової реальності. Тобто ми можемо спотерігати динаміку поведінки носіїв правосвідомості, які відображають ставлення до права, здійснюють це за допомогою регулятивної функції в юридично значущих ситуаціях. У цьому руслі чітко проявляється тісний взаємозв'язок між правосвідомістю і суспільною свідомістю, внутрішньою організацією природи правосвідомості, між її компонентами, закономірностями її розвитку і створення, а також важливою соціальною роллю, що стає ключовим постулатом поняття трансформації правосвідомості.

Як було зазначено вище, правосвідомість – це система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення окремого громадянина зокрема та суспільства загалом до права, а також до різноманітної діяльності державних інститутів, пов'язаної із правом. На сучасному етапі розвитку нашої держави важливо розуміти правосвідомість у контексті забезпечення основоположних та фундаментальних прав людини, демократичних цінностей, які становлять основу боротьби українського суспільства. Останні події дозволяють з упевненістю говорити про високий рівень усвідомлення вищезазначеного кожним громадянином, бажання це гідно забезпечити. О.Ф. Скакун зазначає, що ключовий пункт правосвідомості – усвідомлення людьми цінностей природного права, прав і свобод людини, оцінка чинного права з огляду на його відповідність загальнолюдським цінностям, що закріплені в міжнародних документах про права людини. Правосвідомість не тільки виражає ставлення суспільства до правової дійсності, а й спрямовує її на зміни у правовому середовищі, прогнозує і моделює їх [5, с. 511].

Відомо, що правосвідомість є одним із найбільш консервативних елементів правової системи. Вона болісно розлучається з усталеними уявленнями про правову реальність. Для подолання усталених правових поглядів і забобонів у суспільстві, що трансформується, необхідно значно більше часу, ніж для проведення «ревізії» нормативно-правових актів, приписи яких не відповідають потребам і запитам сучасної соціальної практики [5, с. 513]. Такий консерватизм правової свомості є одним із негативних чинників трансформації правової свідомості в перехідний період розвитку держави.

Варто зазначити, що до поняття трансформації правосвідомості входить не тільки розуміння цього явища як процесу, але і вплив на нього як колишніх, усталених і сформованих правових трактувань, концепцій, поглядів, теорій, думок, так і нових, що характерні для сучасного етапу розвитку держави. Зважаючи на це, необхідно ретельно підходити до її аналізу та враховувати

не тільки передумови цієї трансформації, а й чинники, які впливають на неї, принципи її розвитку, особливості змісту.

Зрозуміло, що трансформація правосвідомості має безпосередній вплив на процес правотворчості та на спрямованість процесу її розвитку. Навіть у тих ситуаціях, коли немає проголошеної законодавчої стратегії або стратегії, яка була б затверджена на офіційному рівні, існує певна спрямованість роботи у сфері правотворчості як діяльності, спрямованої на зміну, створення, скасування і доповнення правових приписів. На наше переконання, це можливо завдяки розвитку суспільства, який зумовлюється дією закономірностей соціально-економічного, політичного, державно-правового характеру.

Трансформація політичних, економічних соціальних і правових процесів у пострадянській Україні характеризувалася, особливо на початковому етапі, складністю і суперечливістю. Виявилось багато деструктивних тенденцій, які негативно позначалися на суспільному розвитку. Це виражалось у зниженні ролі держави, у посиленні формально-бюрократичних, корупційних, антисоціальних сторін функціонування державного апарату. Усе це стало результатом серйозних економічних, політичних, соціальних наслідків для України, які відчуваються і досі. Останні гальмують формування та розвиток правосвідомості населення і зумовлюють низку труднощів політико-правового характеру.

Якщо проаналізувати весь спектр ознак правосвідомості, стає ясно, що політичні зміни в системі влади пов'язані зі змінами в законодавстві. Як наслідок – нова політична еліта вносить кардинальні зміни в законодавство, зрозуміло, це стосується й українського законодавства. Підкреслимо, що колишнє радянське законодавство кардинально змінилося, але залишилися практично незмінними радянські традиції і стереотипи мислення. Варто вказати на суттєву політизованість питання про суть права і правосвідомості як взаємопов'язаних соціальних явищ.

Треба звернути увагу на те, що натеper у суспільстві відбувається соціально-культурна трансформація. Це позначається на процесі трансформації правосвідомості українського суспільства. У цьому контексті варто відзначити, що особливу увагу необхідно приділити розвиткові правової культури особистості, подоланню правового нігілізму, правового ідеалізму та правової демагогії, тобто тих явищ, які мають місце в українському суспільстві в умовах трансформації, де: 1) правова культура особистості – це знання, розуміння і свідоме виконання вимог права в життєдіяльності індивіда; 2) правовий нігілізм являє собою антипод правової культури, що означає негативне ставлення до права, законодавства, до всіх правових форм організації суспільних відносин; 3) правовий ідеалізм – це переоцінка можливостей права, покладання на законодавство непосильних завдань; 4) правова демагогія – це особливий різновид соціальної демагогії, що полягає в конфліктному, зовні ефектному, навмисному і суспільно небезпечному впливові окремої особистості або різних груп людей на дії, знання, почуття тих людей, хто довіряє їм, через різні форми однобічного або помилкового уявлення щодо правової реальності для досягнення власних корисних цілей, зазвичай приховуваних під виглядом користі для народу [6, с. 127].

А.А. Кутиркін оцінює нинішній рівень правової культури українського суспільства як елемента загальної культури й одного з головних показників рівня його розвитку, вважає, що нині вона перебуває тільки на стадії формування та потребує цілеспрямованої діяльності з її становлення й активного розвитку [4, с. 123].

З урахуванням вищесказаного, виникає питання стосовно ролі самих громадян України в розбудові демократичної, соціальної та правової держави. Зі світового досвіду вбачається певна закономірність: краще живуть ті народи, які мають кращий соціальний порядок. А такий порядок, як основа загального добробуту, породжується соціальною культурою людей, що містить, зокрема їхню політичну, економічну, правову та моральну культуру. Отже, уважаємо, можна зробити логічний висновок – проблеми правопорядку в Україні є наслідком кризи правової культури її громадян у широкому значенні цього поняття. виправлення такої ситуації, наприклад, О.М. Костенко вбачає в цілеспрямованому формуванні в людей правової культури,

характерним для якої є узгодженість їхньої волі та свідомості із природними законами суспільного життя (закони природного права) шляхом запровадження нової концепції правового виховання [2].

У зв'язку із цим потрібно підвищувати правову культуру суспільства, яка являє собою комплекс форм, станів, процесів, юридичних інститутів, цінностей і норм, що реалізують функцію соціально-правової орієнтації людей у певному суспільстві.

Отже, стан та рівень правової свідомості в суспільстві, що трансформується, безпосередньо зумовлюються тим, як здійснюються всі функції правосвідомості, та тим, як вони координуються одна з одною. Варто підкреслити, що правосвідомість має історичний характер, вона визначається рівнем розвитку самого суспільства та впливом основних трансформаційних процесів сучасності. Правосвідомість тісно пов'язана з усіма формами суспільної свідомості: з моральними та політичними поглядами, філософськими концепціями, ідеологічними теоріями; вона відбиває релігійні, національні, побутові й інші особливості суспільства, виробляється у процесі формування особистості під впливом соціально-економічних, політичних, культурних, психологічних чинників за активної участі самого індивіда.

У сучасному постіндустріальному, інформаційному суспільстві права свідомість формується лише на початковому етапі становлення, спираючись на традиції, її самоідентифікаційні визначення більше не прагнуть до стійкої завершеності, орієнтованої на постійному інтернаціональному діалозі, і відкриті для найрадикальніших трансформацій. Потреби, межі допустимого змінюються вже не у процесі зміни поколінь, а у процесі онлайн-спілкування, за короткий час складається соціальний консенсус, який водночас не встигає підтверджуватися досвідом, імперативи свідомості можуть змінюватися неодноразово. Права свідомість сучасного користувача інтернету реагує на зміни раніше, ніж формуються норми позитивного права. Повсякденна стратегія правової свідомості випереджає наукову рефлексію. Свобода самосвідомості одного суб'єкта замикається на свободі самосвідомості іншого суб'єкта в добровільному договірному нормуванні. За умов дії договірних форм права, локальних конвенційних визначень рівності, справедливості та свободи стрімко знижується роль офіційних версій соціальної пам'яті. Водночас збільшується часовий інтервал історичної пам'яті, у якому потреби соціальної ідентифікації знаходять свої підстави. Джерелом таких ідентифікаційних метаморфоз стає вже не тільки певним чином інтерпретована національна історія. Усе складніше виявляється конструювання офіційного національного міфотворення. Можливості Глобальної мережі безпосередньо реалізуються як у трансформації первинної соціалізації, так і в рамках механізму мінливості ідентифікаційних моделей.

Нарікання сучасних правознавців і соціологів щодо «правового нігілізму», заклики педагогів до виховання правової свідомості насправді не повною мірою враховують і діалектику становлення самої правосвідомості, і механізми становлення ідентичності. У такому разі справа не в тому, що свідомість негативно ставиться до права як такого, а в тому, що чинне законодавство не спирається в достатній і прозорій формі на обов'язкові атрибути права – справедливість, рівність та свободу. Це означає, що не в самій ідентифікації відсутні правові інтенції, а процес самоідентифікації відбувається паралельно і незалежно від цінностей, що презентуються позитивними нормами права, позбавлений зворотного зв'язку. Це означає, що самі соціалізація і виховання шикуються за догматичними схемами, що не відповідає динамічній, критичній, рефлексивній природі свідомості взагалі, та правової свідомості зокрема.

Отже, можемо сформулювати основні ознаки трансформації правосвідомості, які, на наш погляд, є визначальними:

– правове опосередкування й усвідомлення соціальних явищ, співвіднесення їх із необхідними і достатніми правовими вимогами, а також з уявленнями про політичну доцільність, суспільну необхідність правового регулювання роботи соціальних суб'єктів, із правовими оцінками людей і відносинами між індивідуальними й іншими акторами соціально-політичного процесу;

– взаємодія правосвідомості з іншими видами свідомості суспільства (це особливо актуально для політичної свідомості), а також питання про те, яким чином взаємодія подібного роду в кінцевому підсумку здійснюється в рамках соціально-політичного процесу;

- поступовий генезис демократичних інститутів;
- тісний взаємозв'язок між правом і правосвідомістю;
- взаємодія різних рівнів правосвідомості.

Також можна виокремити особливості трансформації правосвідомості в конкретному суспільстві і державі. Так, зародження трансформаційних передумов в Україні зумовлено історичною еволюцією держави, переходом від соціалістичного розвитку до демократичного. Це супроводжувалося становленням і розвитком правової держави, формуванням громадянського суспільства, новою якістю розвитку правотворчої діяльності; нові умови дійсності сприяли розумінню важливості вироблення нових засобів, методів і механізмів розвитку правосвідомості. Це дозволить вийти на новий щабель у процесі усвідомлення правової дійсності. Правосвідомість сучасного українського суспільства характеризується неоднорідністю і наявністю деяких деформаційних елементів. У зв'язку із цим на перший план виступає важливість формування в населення високого рівня розвитку правосвідомості.

Отже, у процесі соціально-філософського аналізу трансформації правосвідомості в Україні ми дійшли таких висновків: по-перше, трансформація – це не просто перетворення, це якісно новий щабель у житті населення, що відкриває нові можливості для суспільного розвитку. Безпосередньо трансформація правосвідомості – це спрямована зміна правосвідомості на тлі об'єктивних умов сучасних реалій. Це процес об'єктивних змін правової системи суспільства, що зачіпає всі правові явища, який змінюється під впливом цілого комплексу чинників і тенденцій, що дозволяють констатувати його трансформації. Інакше кажучи, трансформація правосвідомості є об'єктивним процесом, що відбувається в суспільстві через зміни самого середовища й основ взаємодії між суб'єктами правових відносин. Трансформація правосвідомості передбачає активізацію функціональної ролі правосвідомості в суспільстві, де правотворча діяльність являє собою основний інструмент правосвідомості. Трансформація правосвідомості відбувається за лінією відходу від деструктивних тенденцій правового характеру в суспільстві і поступового формування позитивної правосвідомості з усіма її атрибутами. Трансформаційні процеси в українському суспільстві зумовили інтенсивний розвиток правової науки, що сприятливо діє на формування демократичної правосвідомості населення за допомогою підвищення рівня правової культури та грамотності. Поступовий розвиток правової культури у процесі трансформації правосвідомості дозволить подолати внутрішню слабку диференційованість типологічних властивостей правосвідомості в сучасному українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубровский Д.И. Проблема идеального. Москва, 1983. 346 с.
2. Костенко О.М. Юридична освіта і правове виховання як засоби забезпечення правопорядку (щодо юридичної освіти і правового виховання «соціально-натуралістського» типу). *Право України*. 2011. № 8. URL: <http://www.info-prensa.com/magazine-2.html>.
3. Крысин Л.П. Толковый словарь иностранных слов. Москва, 1998. 678 с.
4. Кутиркін А.А. Шляхи розвитку теорії та практики правового виховання населення України. *Право України*. 2008. №3. С. 122–125.
5. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение : Основные типы (семьи) правовых систем мира. Киев : Ин юре, 2016. 860 с.
6. Теорія держави та права : навчальний посібник / Є.В. Білозьоров та ін. ; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ : НАВС ; Освіта України. 2017. 320 с.
7. Тлумачний словник української мови : у 20-ти т. : електронна версія / Національна академія наук України ; Український мовно-інформаційний фонд ; гол. ред. В.М. Русанівський. 2010. URL: <http://test.ulif.org.ua:8000/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>.
8. Фарбер И.Е. Правосознание как форма общественного сознания. Москва, 1963. 385 с.

REFERENCES

1. Dubrovskii D.I. Problema idealnogo [The problem of the ideal]. M., 1983.
2. Kostenko O. Uridishna osvita I pravove vihovannya yak zasobi zabezpechennya pravoporyadky (shodo uridschnoi osviti I pravovogo vihovannya "socialno-natyralistskogo tipy" [Legal education and legal education as a means of ensuring law and order (for legal education and legal education of the "social-naturalistic" type)] // *Pravo Ukraini*. 2011. № 8.
3. Krisin L.P. Tolkovii slovar inostrannih slov [Explanatory dictionary of foreign words]. M. 1998.
4. Kytirkin A. Shlyahi rozvitky teorii ta praktiki pravovogo vihovannya naseleennya Ukraini [Ways of development of the theory and practice of legal education of the population of Ukraine] // *Pravo Ukraini*. 2008. № 3.
5. Skakyn O.F. Obshee sravnitelnoe pravovedenie: Osnovnie tipi pravovih system mira. [General comparative jurisprudence: The main types (families) of legal systems of the world]. K. : In Ure. 2016.
6. Theory of state and law / S.D. Gusarev, O.D. Tixomirov. K., 2016.
7. Explanatory dictionary of the Ukrainian language / V.M. Rysanivskii. 2010.
8. Farber I.E. Legal consciousness as a form of social consciousness. M., 1963.

Bolshakova Olha Vitaliivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of General Training
Odesa State Academy of Technical Regulation and Quality
13 Kovalskaya str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6415-9964

**TENDENCIES OF THE CITIZENS' LEGAL AWARENESS TRANSFORMATION
IN THE TRANSITIONAL DEVELOPMENT PERIOD OF THE UKRAINIAN SOCIETY:
THE SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECT**

The main attributes of the legal awareness transformation which are determining from our point of view:

- *legal mediation and perception of social occurrence, correlation them with indispensable and reasonable law demands, and conceptions of political expedience and public need for legal control of social subjects work, legal evaluation of people and relations between individual and other participants of socio-political process;*
- *interaction of the legal consciousness with other kinds of social awareness;*
- *progressive genesis of democratic institutions;*
- *close relation between law and legal consciousness;*
- *interaction of various levels of legal awareness.*

On the basis of the results of socio-philosophical analysis of legal awareness transformation in Ukraine we reached the conclusions: first, the transformation is not just a conversion, its a qualitatively new level in life of the population, it opens new great possibilities for social development. The transformation of legal consciousness itself is a directed change of legal awareness on the back of objective modern life conditions. It's a process of objective changes of the social law system, which affects all legal appearance, and which is being modified due to influence of the whole package of factors and tendencies, that let us establish the fact of transformation. In other words, transformation of legal consciousness is an objective process, that is taking place in society because of changes of environment itself and interaction between subjects in legal relationships; legal awareness transformation provides for activation of the functional role of legal consciousness in society, where legislation is the main instrument of legal awareness.

The transformation of legal consciousness is taking place through the way of departure from the destructive legal tendencies in society and gradual forming of the positive legal awareness with all its attributes; transformational processes in the Ukrainian society have caused intensive development of the law science, which favorably affects the forming of democratic legal consciousness of citizens by means of increasing the level of legal culture and literacy.

Key words: *legal awareness, legal culture, legal life, legal idealism, socio-philosophical analysis, transformation, transformation of legal consciousness.*